

Bachelorscriptie

Onlinediscussies met mannen en vrouwen

Online discussions with men and women

Radboud University

Auteur	Eline Giesbers Communicatie- en Informatiewetenschappen Radboud Universiteit Nijmegen
Datum	10-07-2018
Begeleider	Herman Giesbers
Thema	Onlinediscussies met mannen en vrouwen

Samenvatting

Tegenwoordig wordt er online gediscussieerd over gevoelige thema's, die jaarlijks aan bod komen. Dit wordt gedaan via sociale media, waar internetgebruikers reacties kunnen plaatsen op meningen van anderen. Onderzoek van Schellens (2013) laat zien dat er vaak gebruik wordt gemaakt van interactionele drogredenen in internetdiscussies. Onderzoek van Lehtonen (2013) laat zien dat in een internetdiscussie een vrouwelijke opiniemaker vaak persoonlijk wordt aangevallen. Naast dit onderzoek is er zover bekend nog weinig onderzoek beschikbaar over foutieve argumentatie in onlinediscussies en of er op dit gebied verschillen zijn tussen mannen en vrouwen. In dit exploratieve onderzoek is getracht te achterhalen of mannen en vrouwen anders bejegend worden in discussies. Hiervoor is de volgende onderzoeksvraag opgesteld: *Wat zijn de verschillen in reacties op een uitgesproken standpunt van een man en van een vrouw, vergeleken op het punt van interactionele drogredenen?* Er zijn Facebookreacties op twee artikelen geanalyseerd, waarin per artikel eenzelfde mening is gegeven door een mannelijke en een vrouwelijke opiniemaker. Deze is geanalyseerd op valentie: is de reactie positief, negatief of neutraal? Daarnaast is gekeken naar het gebruik van interactionele drogredenen en is nog de mogelijkheid opgehouden voor overige drogredenen. Uit de resultaten blijkt dat er op de vrouwelijke opiniemaker vaker negatief, en op de mannelijke vaker positief is gereageerd. Daarnaast is de vrouwelijke opiniemaker vaker persoonlijk aangevallen, en is vaker gepoogd haar motieven verdacht te maken. Bovendien is in de reacties op de man naar hem persoonlijk gerefereerd en bij de vrouw alleen naar de partij. Tussen de drogredenen de stroman, de *ad hominem tu quoque*, de overige drogredenen, en geslacht zijn geen significante verschillen gevonden. Er zijn elf overige onderzoekers die hetzelfde onderzoek hebben uitgevoerd, en die hebben maar weinig significante verschillen gevonden. Het valt dus nog te betwijfelen of het gevonden statistische verband met betrekking tot het verschil in geslacht ook echt bestaat.

Inleiding

Jaarlijks komen er verschillende al dan niet gevoelige thema's aan bod waarover online gediscussieerd wordt. Voorbeelden hiervan zijn de zwartepietendiscussie, de #metoo-discussie en de discussie over het bijvoeren van de grote grazers bij de Oostvaardersplassen. Hiervan komen meerdere onderwerpen jaarlijks weer ter sprake. In dit soort discussies zijn er verschillende standpunten en kunnen er dus meningsverschillen bestaan. Er wordt getracht om door middel van argumenten het standpunt dat door de spreker wordt ingenomen over te

dragen op de ander (Verhoeven & Schellens, 2008). Dit kan op verschillende manieren gedaan worden.

Theoretisch kader

Argumentatie in discussies

Argumentatie kan worden gezien als een belangrijk onderdeel in de discussie tussen twee partijen die een andere mening hebben over een stelling (Van Eemeren & Snoeck Henkemans, 2006). De argumenten die in deze discussies worden aangevoerd, kunnen op verschillende manieren door de discussiedeelnemers worden verwerkt. Petty en Caccioppo (1986) bespreken in hun onderzoek het Elaboration Likelihood Model met twee verschillende routes: de perifere en de centrale route.

De ontvanger wordt via de perifere route beïnvloed wanneer deze niet gemotiveerd is om de verschillende argumenten te bekijken en vervolgens af te wegen. Er is maar weinig aandacht nodig bij de verwerking via deze route. De ontvanger kan worden beïnvloed door perifere ‘*cues*’, ook wel perifere signalen genoemd. Voorbeelden hiervan zijn een bekend en/of aantrekkelijk persoon of een man in een doktersjas, die door middel van zijn uiterlijk probeert overtuigend over te komen.

Wanneer er wel sprake is van motivatie om de argumenten te verwerken en er in grote mate sprake is van aandacht, vindt er beïnvloeding via de centrale route plaats. De motivatie en het vermogen om kritisch argumenten te bekijken, zijn in dat geval relatief hoog. Het is daarom van groot belang dat in zulke gevallen een boodschap overtuigend en goed onderbouwd is (Petty & Caccioppo, 1986).

Deze theorie kan worden toegepast op (online)discussies waarbij getracht wordt de tegenstander te overtuigen door middel van argumentatie. Indien de tegenstander in een discussie ook gemotiveerd is om de argumenten te verwerken, is er dus sprake van verwerking via de centrale route. Aan de hand van de theorie zal overtuiging in dat geval bereikt kunnen worden door middel van standpunten die goed onderbouwd zijn met sterke argumenten, en niet aan de hand van perifere ‘*cues*’. Indien de opponent niet gemotiveerd is om de argumenten in de discussie te verwerken, en er dus sprake is via de perifere route, zijn juist deze perifere ‘*cues*’ van belang om de tegenstander te overtuigen (Petty & Caccioppo, 1986).

Discussieregels

In discussies streven discussiepartners ernaar om door middel van argumentatie hun gelijk te krijgen, maar het kan er fel aan toegaan. Discussiedeelnemers proberen het gesprek op zo'n manier te sturen dat het voor hen het beste uitkomt, zonder dat ze hun dialectische verplichtingen niet nakomen. Dit wordt ook wel strategisch manoeuvreren genoemd. Er is sprake van succesvol strategisch manoeuvreren als het gekozen argument effectief blijkt te zijn en binnen de grenzen van redelijkheid blijft. Er is sprake van het gebruik van drogredenen als deze grens wordt overschreden (Van Eemeren & Houtlosser, 2006).

Het blijkt dat er in discussies, vooral rondom gevoelige thema's, onredelijk gediscussieerd kan worden (Schellens, 2013). Er wordt dan niet met sterke argumenten goed ingespeeld op de verwerking via de centrale route van het Elaboration Likelihood Model (Petty & Caccioppo, 1986). De spreker doet verkeerde discussiezetten in de poging de tegenstander te overtuigen, en kan hierin dialectische regels voor een kritische discussie schenden. In dit geval is er sprake van een ontspoorde strategische manoeuvre (Van Eemeren, Garssen & Meuffels, 2012).

Deze overtredingen van de discussieregels moeten bij de oplossing van een meningsverschil in acht worden genomen, omdat zij de oplossing kunnen compliceren of tegenhouden. Dit kan bijvoorbeeld gedaan worden door de tegenstander te verhinderen in het naar voren brengen van argumenten, waardoor een meningsverschil niet of maar voor een deel aan bod komt (Van Eemeren & Snoeck Henkemans). Door middel van de discussieregels kunnen pragma-dialectici drogredenen aanduiden, omdat drogredenen overtredingen zijn van deze regels voor kritische discussie (Van Eemeren, Garssen & Meuffels, 2009).

Officieel vinden drogredenen alleen plaats in argumentatieve discussies, waarbij er getracht wordt een meningsverschil op te lossen (Van Eemeren & Snoeck Henkemans, 2011). In het onderzoek worden tien regels voor argumentatieve discussies genoemd, die gaan over de manier waarop de deelnemers aan een discussie zich behoren te gedragen bij het aandragen van argumenten en standpunten. Deze betreffen de vrijheidsregel, de verdedigingsplichtregel, de standpuntregel, relevantieregel, de verzwegen-argumentregel, de uitgangspuntregel, de geldigheidsregel, de argumentatieschemaregel, de afsluitingsregel en de taalgebruiksregel.

De vrijheidsregel houdt in dat deelnemers elkaars vrijheid niet mogen beperken voor wat betreft het aandragen van hun argumenten en standpunten. Deze discussieregel kan op twee verschillende wijzen geschonden worden. Ten eerste, kan er een beperking aan standpunten van de opponent of geuite twijfel plaatsvinden. Bepaalde standpunten kunnen dan heilig of taboe worden verklaard. Daarnaast kan de opponent gehinderd worden in zijn

vrijheid van handelen, waarbij er gepoogd wordt de tegenstander te elimineren. Dit is mogelijk door druk uit te oefenen op de opponent om een standpunt niet uit te brengen of hier vraagtekens bij zetten. Bovendien kan de tegenstander zijn kundigheid, oprechtheid of geloofwaardigheid gediscrediteerd worden. Alle varianten van de drogreden *ad hominem* overtreden de vrijheidsregel, waarbij er een persoonlijke aanval op de opponent plaatsvindt (Schellens, 2013).

Van Eemeren en Snoeck Henkemans (2011) lichten de drogreden *ad baculum* toe, die de tegenstander ervan weerhoudt zijn standpunt zonder belemmeringen naar voren te brengen, of waarbij het standpunt in twijfel getrokken wordt. Er kan dan een heel direct dreigement gedaan worden. Van Eemeren en Snoeck Henkemans (2011, p. 7) geven als voorbeeld: ‘Als je dat door de gemeenteraad probeert te krijgen, dan stuur ik mijn jongens op je af’. Ook kan dit dreigement minder direct geuit worden, zoals wanneer de eventuele nadelige gevolgen voor de tegenpartij worden aangestipt, indien de spreker geen gelijk krijgt. Tot slot is er nog de mogelijkheid dat er duidelijk wordt gemaakt dat de spreker er niet van gediend is als er druk uitgeoefend wordt op hem/haar. De *ad baculum* beperkt ook de tegenstander in zijn dialectische vrijheid en is in overtreding met de vrijheidsregel (Van Eemeren & Snoeck Henkemans, 2011).

De standpuntregel stelt dat een aanval op een standpunt niet mag slaan op een standpunt dat niet daadwerkelijk door de tegenstander voorgelegd is. Er doet zich een vertekening van het standpunt voor, de tegenstander krijgt een aangenomen standpunt opgelegd. De gespreksdeelnemer gebruikt in dit geval de drogreden van de stroman. Er wordt bij wijze van spreken een stroman gecreëerd die eenvoudig onderuit gehaald kan worden (Van Eemeren & Snoeck Henkemans, 2011). Een voorbeeld hiervan is: “‘U mag mij niet weigeren, want ik krijg geld van de staat’ dus is dat terrein dan een soort gratis dierentuin voor mensen in de bijstand?”

Als de vrijheidsregel geschonden wordt, is er dus sprake van het gebruik van de interactionele drogreden *ad hominem*. Er is sprake van het gebruik van de drogreden de stroman als de standpuntregel wordt overtreden. De drogredenen *ad hominem* en de stroman zullen verderop nader toegelicht worden.

Drogredenen

De klassieke definitie van een drogreden is volgens Krabbe (1997) een redenering die geldig lijkt, maar niet geldig is. Uitspraken bestaan uit premissen en een conclusie, en deze zijn geldig als de premissen waar zijn en er geen mogelijkheid bestaat dat de conclusie tegelijkertijd onwaar is. Krabbe (1997) geeft hierbij wel aan dat deze klassieke definitie moeilijkheden met zich meebrengt. Er bestaan namelijk drogredenen die niet aan deze traditionele omschrijving voldoen. Hij geeft hierbij als voorbeeld de cirkelredenering die in het geval van de traditionele definitie wel geldig is. Als de conclusie van deze redenering overeenkomt met een van de premissen, dan is de conclusie volgens de traditionele definitie waar. De conclusie kan in dat geval niet onwaar zijn en de premissen tegelijkertijd wel waar. De cirkelredenering voldoet dus niet aan de traditionele omschrijving van een drogreden, maar is wel een drogreden.

Krabbe (1997, p. 6) noemt vervolgens de concretere definitie van drogredenen van de ‘Amsterdamse pragma-dialectici’. Zij geven als definitie dat een drogreden een overtreding van een discussieregel is, die deel uitmaakt van een systeem van regels voor het voeren van kritische discussies.

In dit onderzoek naar het redelijk of onredelijk discussiëren zal de pragma-dialectische benadering van argumentatie als uitgangspunt genomen worden. Deze argumentatietheorie ziet argumentatie als onderdeel van een discussie die bedoeld is om een verschil van mening op te lossen (Van Eemeren & Grootendorst, 1992).

Van Eemeren et al. (2012, p. 142), noemen daarnaast in hun onderzoek het model van het strategisch manoeuvreren, ook wel ‘de uitgebreide versie van de pragma-dialectiek’ genoemd. Dit model stelt dat drogredenen worden opgevat als strategische manoeuvres, die de pragma-dialectische discussieregels voor kritische discussie overtreden en dus als het ware ontspoord zijn (Van Eemeren, geciteerd in Van Eemeren, Garssen & Meuffels, 2012).

Schellens (2013) noemt in zijn onderzoek interactionele drogredenen: drogredenen die de interactionele verhoudingen tussen gesprekspartners beïnvloeden, waarbij het niet meer om het standpunt gaat. Een dergelijke interactionele drogreden die de verhoudingen in een discussie op scherp zet, is de *ad hominem*. Dit is een persoonlijke aanval om het standpunt sterker te laten overkomen op het publiek. De toon van het debat wordt verhoogd en de verhoudingen tussen de gesprekspartners worden op scherp gezet (Schellens, 2013). Er is sprake van een olopende toon in een debat, wanneer deelnemers van een discussie hun standpunten versterken door middel van intensiverende stijlmiddelen en er gebruik wordt gemaakt van interactionele drogredenen.

De interactionele drogreden *ad hominem* heeft drie verschillende varianten: de directe, de indirecte en de *tu quoque* variant. Allereerst de directe variant, waarbij er sprake is van een directe aanval op de deskundigheid, oprechtheid of geloofwaardigheid van de opponent. Deze variant wordt ook wel *abusive ad hominem* genoemd. Een voorbeeld van de *ad hominem* direct is: “Niet gehinderd door enige kennis van zaken toog onze Dion naar de Oostvaardersplassen om zichzelf weer eens ouderwets voor schut te zetten”. Uit het onderzoek van Schellens (2013) blijkt dat deze drogreden erg populair is in onlinediscussies; de directe versie van de *ad hominem* werd verreweg het meest gebruikt.

Wanneer de spreker de tegenstander beschuldigt van onuitgesproken belangen, is er sprake van de indirecte variant van de *ad hominem*, in andere woorden *circumstantial*. Een voorbeeld van de *ad hominem* indirect: “Jammer dat mensen erin trappen dat juist een politieke partij met zijn aanhangers nu komt als een soort Pilatus ‘ik was mijn handen in onschuld’.

Als laatste is er nog een variant, de *tu quoque* (*ook-jij-variant*) waarbij de tegenstander wordt beschuldigd van inconsistentie. Dit wil zeggen dat op basis van wat de opponent beweerd heeft, hij het juist eens moet zijn met de spreker. Er wordt dan beweerd dat de opponent zichzelf tegenspreekt, of dat hij anders handelt dan wat hij zegt. Bijvoorbeeld: “Belachelijk, de oplossing ligt al jaren op tafel maar men wil er niet in investeren! WNF is meteen bereid!”

Alle drie deze varianten van de *ad hominem* komen voor bij het overtreden van de vrijheidsregel. De vrijheid van handelen van de tegenstander wordt aangetast, en zo wordt getracht de discussiepartner te elimineren (Van Eemeren et al., 2012).

Schellens (2013) noemt in zijn onderzoek daarnaast de interactionele drogreden de stroman. Dit is een strategie waarbij er wordt getracht het standpunt van de opponent te verdraaien om deze eenvoudiger onderuit te halen. Er is dan sprake van vertekening van het standpunt. Een voorbeeld hiervan is: “‘U mag mij niet weigeren, want ik krijg geld van de staat’ dus is dat terrein dan een soort gratis dierentuin voor mensen in de bijstand?” Zowel de verschillende varianten van de *ad hominem* als de drogreden de stroman worden beschouwd als interactioneel; er is sprake van een persoonlijke aanval of een vertekend standpunt van de opponent die de verhoudingen tussen de gesprekspartners op scherp zet.

Daarnaast noemt Schellens (2013) nog drogredenen die hij in de analyse van de Oostvaardersplassendiscussie tegen is gekomen, die de interactie met de tegenstander negatief kunnen beïnvloeden en soms een oplopende toon van het debat kunnen veroorzaken.

Als eerste wordt het argument *ad misericordiam* genoemd, waarbij een beroep wordt gedaan op het medelijden van de tegenpartij (Schellens, 2013). Er wordt op het gevoel van de tegenpartij ingespeeld, om zo druk uit te oefenen (Van Eemeren & Henkemans, 2011). Een voorbeeld hiervan is: “U kunt me niet nu ontslaan, ik zit net in een moeilijke periode.”

Vervolgens noemt hij de drogreden van het hellend vlak, waarbij geconcludeerd wordt dat de maatregel van de opponent gegarandeerd zal leiden tot een extreem ongewenste situatie, terwijl het nog helemaal niet zeker is dat deze nadelige gevolgen zullen optreden.

Verhoeven en Schellens (2008) geven ter uitleg het volgende voorbeeld:

“Als we de files oplossen door wegverbreding en nieuwe wegen is het eind voorlopig nog niet in zicht. Als het ene knelpunt is opgelost, ontstaan de files bij het volgende knelpunt. Ook dan lijkt asfalt weer de juiste oplossing. En het eind van het liedje is dat we heel Nederland hebben geasfalteerd.” (p. 181).

Bovendien wordt de *ad absurdum* genoemd, waarbij een bewering wordt ontkracht door te laten zien dat deze onvermijdelijk leidt tot een belachelijke, absurde of onpraktische situatie. Een voorbeeld: “De aarde kan niet plat zijn, anders zouden mensen eraf vallen.”

Als laatste licht hij het argument op basis van valse analogie toe. Twee ongelijke zaken worden in dit argument als gelijk opgevat, waarbij de verschillen die tussen deze twee zaken bestaan buiten beschouwing worden gelaten. Bijvoorbeeld: “Als we softdrugs niet verbieden, is er geen reden meer om harddrugs nog te verbieden.”

Verschillend gebruik van drogredenen in de reacties op een man/vrouw

Lehtonen (2013) suggereert in haar onderzoek dat in discussies met mannen en vrouwen de vrouwelijke opiniemaker negatiever bejegend wordt. In dit onderzoek betrof dit Sofi Oksanen, een Finse intellectueel die een discussie over een controversieel politiek onderwerp op gang heeft gebracht. De Finse schrijfster vergeleek in een interview de Finse partij ‘*True Finns*’ met Nazi Duitsland. Nadat dit nieuws uitkwam, brak er online een hevige discussie los. In deze discussie werd er vooral negatief op de Finse schrijfster gereageerd. Andere schrijvers verachtten haar opmerkingen en kleineerden haar als Fins-Estlandse vrouw.

In het onderzoek bekijkt Lehtonen (2013) de reacties op de opmerkingen van Oksanen in twee verschillende Finse kranten: *Helsingin Sanomat* (HS) en *Aamulehti* (AL). Er wordt onderscheid gemaakt tussen drie verschillende categorieën voor wat betreft de inhoud van de reacties: 1) positieve/ondersteunende berichten richting Oksanen, 2) negatieve/bekritiserende berichten richting Oksanen, en 3) neutrale of ambigue berichten. Na het categoriseren bleek dat de reacties op de opmerkingen van Oksanen overwegend negatief waren. In de reacties op

Oksanen, als vrouwelijke opiniemaker, werd er gebruik gemaakt van drogredenen. Zo werd ze persoonlijk aangevallen met de opmerking dat ze nog een onervaren ‘meisje’ is. Op een vrouwelijke opiniemaker zou dus erg persoonlijk gereageerd worden (Lehtonen, 2013). Ze geeft aan dat meer onderzoek naar discussies en onderzoek naar de reacties op deze discussies van belang is.

Doel onderzoek en theoretisch belang

Het onderzoek van Lehtonen (2013) focust zich op de reacties op een vrouwelijke opiniemaker. Er is zover bekend nog weinig onderzoek beschikbaar over het vaker onredelijk reageren op vrouwelijke opiniemakers dan op hun mannelijke evenknieën in (online)discussies. Daarnaast laat onderzoek zien dat er in discussies, al dan niet tussen mannen en vrouwen, sprake is van strategisch manoeuvreren en drogredelijke zetten gedaan worden (Van Eemeren, geciteerd in Van Eemeren, Garssen & Meuffels, 2012). Het is opmerkelijk dat (bepaalde) drogredenen regelmatig voorkomen in hedendaagse discussies, zonder dat de deelnemers van de discussie de drogredelijke aard van de discussiezetten opmerken (Van Eemeren et al., 2012). Er is nog weinig bekend over de verschillen in de reacties op mannen en vrouwen in discussies voor wat betreft het strategisch manoeuvreren. Het is daarom een uitdaging en van belang dat hier nader onderzoek naar gedaan wordt.

Aangezien de interactionele drogredenen naar verwachting de meeste inzichten zullen bieden in of er daadwerkelijk anders gereageerd wordt op vrouwen dan op mannen, zullen deze meegenomen worden in het onderzoek. Deze verwachting komt voort uit het feit dat interactionele drogredenen van invloed zijn op de verstandhouding tussen sprekers, wat van belang is in het onderzoeken van de verschillende bejegening van mannen en vrouwen. Door de reacties op opiniemakers op interactionele drogredenen te analyseren, wordt er getracht te achterhalen of er op vrouwelijke opiniemakers meer op de persoon gereageerd wordt dan op mannelijke opiniemakers. Bovendien wordt er gepoogd meer duidelijkheid te krijgen over de vraag of de inhoud van de reactie vaker negatief, neutraal of juist positief is. Tot slot wordt er nagegaan of er meer interactionele drogredenen gebruikt worden in de reacties op vrouwen dan in die op mannen.

Onderzoeksvragen

Om meer inzicht te krijgen in de verschillen in de reacties op het standpunt van mannen en vrouwen in discussies voor wat betreft het gebruik van interactionele drogredenen en de valentie van de reactie, is de volgende onderzoeksvraag opgesteld: *Wat zijn de verschillen in reacties op een uitgesproken standpunt van een man en van een vrouw, vergeleken op het punt van interactionele drogredenen?*

Daarnaast zijn er drie deelvragen geformuleerd. De eerste deelvraag is: *Wat zijn de verschillen in positieve reacties in vergelijking met negatieve reacties op het aangenomen standpunt van de mannelijke en vrouwelijke opiniemaker?*

De tweede deelvraag is: *Welke interactionele drogredenen worden er gebruikt door deelnemers in de discussie rondom het standpunt van de vrouwelijke opiniemaker?*

En de laatste deelvraag betreft: *Welke interactionele drogredenen worden er gebruikt door deelnemers in de discussie rondom het standpunt van de mannelijke opiniemaker?*

Methode

Materiaal

Om erachter te komen of op vrouwelijke opiniemakers daadwerkelijk negatiever gereageerd wordt dan op mannelijke opiniemakers, zijn er verschillende reacties op één mannelijke opiniemaker en één vrouwelijke opiniemaker geanalyseerd. Er is gezocht en een uiteindelijke selectie gemaakt van twee opiniestukken van twee personen die zo goed mogelijk vergelijkbaar waren, inclusief de gegeven onlinereacties. De opiniemakers zijn wel twee personen die qua bekendheid kunnen verschillen, en die van twee erg verschillende partijen zijn. Er is gepoogd om twee enigszins vergelijkbare personen te selecteren, om de verschillen (naast geslacht) die bestaan tussen de twee personen, en die de reacties in de discussie kunnen beïnvloeden, zo beperkt mogelijk te houden.

In dit onderzoek betreffen dit twee personen met een politieke achtergrond: PVV-kamerlid Dion Graus en mevrouw Annie Schreijer-Pierik, Europarlementariër namens het CDA. Het opiniestuk van het mannelijk kamerlid betreft een interview van Powned, dat geplaatst is op het online medium Facebook onder de naam: “Graus in actie tegen Oostvaardersplassen” (Powned, 2018). De mening van de vrouwelijke opiniemaker wordt gegeven in het artikel: “CDA wil dat Brussel ingrijpt in Oostvaardersplassen”, gepubliceerd in het Algemeen Dagblad van 7 maart 2018 (Boogaard, 2018). Dit artikel is ook geplaatst op het online medium Facebook. De onlinereacties die hierop zijn gegeven, worden meegenomen in het onderzoek.

Er is gekozen om opiniestukken te selecteren van het online medium Facebook, omdat interactionele drogredenen vooral gebruikt worden in discussies op internet en minder in de Kamerdebatten of kranten (Schellens, 2013). Daarnaast is uit eigen onderzoek gebleken dat er op de sites van kranten vaak weinig reacties geplaatst werden, of dat de commentaarsectie zelfs was weggehaald. Aangezien er op Facebook rijkelijk gereageerd wordt op opiniemakers, is besloten dit online medium te gebruiken voor het selecteren van de opiniestukken.

In de onlinereacties werden ook emoticons gebruikt. Dit zijn afbeeldingen, tekens of een combinatie van lees- en lettertekens waarmee gezichtsuitdrukkingen en emoties worden geïllustreerd, zodat tijd wordt bespaard in het schrijven van een bericht (Walther & d'Addario, 2001). Er is besloten deze emoticons uit de onlinereacties te verwijderen vóór het coderen, omdat deze te multi-interpretabel zijn om mee te nemen in het onderzoek.

Het corpus zal bestaan uit de gegeven onlinereacties op de twee opiniestukken. Op dit moment (juli 2018) zijn er 181 reacties gegeven op het opiniestuk waarin meneer Graus zijn mening geeft. Ook zijn er 117 reacties op het artikel van mevrouw Schreijer-Pierik gegeven.

Beide artikelen hebben hetzelfde onderwerp: het al dat niet bijvoeren van de grote grazers op de Oostvaardersplassen. Het is een onderwerp dat meerdere malen heeft geleid tot felle discussies in verschillende media (Aarts, Ruysenaars, Steuten & Herzele; 2015). De twee opiniestukken zijn vergelijkbaar, waardoor verschillen in reacties minder thematisch van elkaar afwijken en meer verschillen in de reacties tussen de geslachten kunnen verduidelijken.

Beide opiniemakers nemen in principe dezelfde positie in ten opzichte van de stelling: de dieren op de Oostvaardersplassen moeten bijgevoerd worden. Er was wel een nuance in de mening van de mannelijke en de vrouwelijke opiniemaker. De mannelijke opiniemaker is enkel van mening dat de grote grazers bijgevoerd moeten worden. De vrouwelijke opiniemaker is het hiermee eens, maar geeft daarbij aan dat Brussel na het bijvoeren van de dieren aanvullende beheersmaatregelen moet opleggen. Er zijn tegenstanders die een tegengestelde positie innemen ten opzichte van deze stelling, een belangrijk criterium voor een geschikte stelling (Van der Geer & Engelfriet, 2003).

In dit onderzoek is er gekozen voor een selecte steekproef: in dit geval vond er een gemakkelijkssteekproef plaats. Deze steekproef bestond uit de eerste 60 onlinereacties op beide opiniestukken. Een belangrijke reden voor deze keuze komt voort uit onderzoek van Lehtonen (2013), waaruit blijkt dat het eerste aantal gegeven reacties erg bepalend zijn voor het verloop van de discussie. De discussie is het meest actief tijdens de eerste dag van het plaatsen van het bericht. Ook blijkt uit het onderzoek dat lezers vooral reageren op reacties die als eerste geplaatst zijn en bovenaan staan.

Nadat deze steekproef had plaatsgevonden, vond er een doelgerichte steekproef plaats, ook wel een beoordelingssteekproef genoemd. De reacties werden erop geselecteerd of ze gericht waren op het oorspronkelijke artikel. Indien de reactie over een totaal ander onderwerp ging, of gericht was op een andere persoon of partij, dan werd de reactie niet meegenomen in het onderzoek. Er bleken in totaal 44 reacties te zijn gericht op de mannelijke opiniemaker, vervolgens is hetzelfde aantal reacties aangehouden voor de vrouwelijke opiniemaker. Er is hiervoor gekozen omdat alleen de reacties op de mannelijke of vrouwelijke opiniemaker relevant zijn voor dit onderzoek, aangezien uit deze reacties kan worden afgeleid of mannen en vrouwen verschillend bejegend worden. De reacties op de andere deelnemers van de discussie worden om deze reden ook buiten beschouwing gelaten.

In dit onderzoek is een aselechte steekproef niet geschikt, omdat dan niet altijd duidelijk is op wie er gereageerd wordt in de onlinereactie. Het kan namelijk zo zijn dat een deelnemer van de discussie reageert op een andere deelnemer, in plaats van op de opiniemaker zelf. Aangezien er zover bekend nog weinig onderzoek beschikbaar is over dit onderwerp, gaat het hier om exploratief onderzoek.

Op het moment zijn er elf andere onderzoekers die hetzelfde onderzoek uitvoeren. Ook zij hebben de reacties op twee vergelijkbare opiniemakers, één mannelijke en één vrouwelijke, geanalyseerd en vergeleken. Er is bij alle elf de onderzoeken getracht twee gelijkwaardige opiniemakers te kiezen. Door de resultaten van deze onderzoeken naast elkaar te leggen, is het mogelijk een betrouwbaar patroon te ontdekken.

Procedure

In het onderzoek is er gekeken naar de relatie tussen het geslacht (gender) van de opiniemaker en de gegeven reacties op de mening van de opiniemaker. Er is onderzocht of de reacties interactionele drogredenen bevatten, en of dit verschilt per opiniemaker. Er wordt in dit onderzoek gekeken naar eerdergenoemde interactionele drogredenen die besproken worden in onder andere het artikel van Schellens (2013). Daarnaast is de mogelijkheid opengelaten om andere drogredenen te coderen. Om de onlinereacties op een zo objectief mogelijke en systematische wijze te onderzoeken, is er een codeerschema geconstrueerd, zie bijlage 1.

Ondanks dat er tegenwoordig onderscheid wordt gemaakt tussen meerdere genders dan alleen man en vrouw, beperkt dit onderzoek zich tot het mannelijk geslacht en het vrouwelijk geslacht. Wanneer de opiniemaker mannelijk is, wordt dit gecodeerd als ‘man’. Indien er sprake is van de vrouwelijke opiniemaker, wordt dit logischerwijs gecodeerd als ‘vrouw’.

Daarnaast is gekeken of de valentie van de reactie positief, negatief of neutraal van aard is. Hierbij zijn dezelfde categorieën als in het onderzoek van Lehtonen (2013) aangehouden. Als er vooral ondersteunende woorden worden genoemd in de reactie, dan is deze gecodeerd als ‘positief’. Een voorbeeld hiervan is: “Hij spreekt zich in ieder geval uit tegen dierenleed en staat daar mooi wel. Of hij er nu verstand van heeft of niet, hij heeft zijn hart op de goede plaats, dat kun je lang niet van iedereen zeggen, integendeel.”

Indien in de reactie het aangenomen standpunt van de opiniemaker bekritiseerd wordt, dan is deze gecodeerd als ‘negatief’. Een voorbeeld van een dergelijke reactie is: “Die Dion Graus moet z’n bek dichthouden.” Als dit geen van beide het geval is en er geen duidelijke mening uit het bericht te halen valt, of als er sprake is van dubbelzinnig taalgebruik, dan is dit gecodeerd als ‘neutraal’. Een voorbeeld hiervan is: “Ben het eens met deze kwestie en met Graus zijn mening maar wat is het heerlijk om te zien dat een PVVer zelf eens buitengesloten wordt haha.” De categorie waartoe deze drie soorten reacties behoren is ‘valentie van de reactie’.

Interactionele drogredenen

De reacties zullen ook worden geanalyseerd op drogredenen die per definitie interactioneel zijn (Schellens, 2013). Er wordt gekeken naar de drie verschillende varianten van de drogreden *ad hominem*: direct, *tu quoque* en indirect, waarbij de vrijheidsregel geschonden wordt. Een drogreden zal gecodeerd worden als ‘ad hominem direct’ wanneer er zich een directe aanval voordoet op de kennis, oprechtheid of geloofwaardigheid van de opiniemaker. Een voorbeeld hiervan is: “Wat een sukkelje...”

Indien de tegenstander wordt beschuldigd van inconsistentie, zal dit als ‘ad hominem tu quoque’ gecodeerd worden. Bijvoorbeeld: “Hij zegt het notabene zelf. Staatsbosbeheer wordt door de staat betaald en voert dus uit in opdracht van de staat.”

Als in een reactie de opiniemaker ten onrechte beschuldigd wordt van onuitgesproken belangen, dan zal ‘ad hominem indirect’ gecodeerd worden. Een voorbeeld hiervan: “Het CDA denkt dit op deze manier mooi over de verkiezingen heen te tillen, om wat stemmen te trekken.”

Daarnaast zullen de reacties geanalyseerd worden op de drogreden de stroman, waarbij de standpuntregel wordt geschonden. Als in de reactie er sprake is van vertekening van het standpunt, dan zal deze drogreden als ‘Stroman’ worden gecodeerd. Een voorbeeld van een reactie waarin de stroman voorkomt, is: ““U mag mij niet weigeren, want ik krijg geld van de staat’ dus is dat terrein dan een soort gratis dierentuin voor mensen in de bijstand?”

Deze drogredenen worden alle gezien als interactioneel, aangezien deze van invloed kunnen zijn op de verstandhouding tussen de sprekers (Schellens, 2013). Bovendien wordt de mogelijk opgehouden om naast de verschillende varianten van de *ad hominem* en de stroman te coderen voor andere (interactionele) drogredenen. Deze vallen onder de categorie genaamd ‘Overige Drogredenen’.

Een voorbeeld hiervan is de *ad baculum* uit het onderzoek van Van Eemeren en Snoeck Henkemans (2011), die ook de verhouding tussen discussianten onder druk zet en daarom naar verwachting gevonden zal worden in de onlinereacties. Eerder werd hier het voorbeeld van Van Eemeren en Snoeck Henkemans (2011, p. 7) gegeven: “Als je dat door de gemeenteraad probeert te krijgen, dan stuur ik mijn jongens op je af.”

Daarnaast vallen onder deze categorie de drogredenen die soms als interactioneel beschouwd kunnen worden uit het onderzoek van Schellens (2013). Als eerste is de *ad misericordiam* een drogreden, waarbij een beroep wordt gedaan op het medelijden van de tegenpartij. Een voorbeeld wordt genoemd in het onderzoek van Van Eemeren en Snoeck Henkemans (2014, p. 101): “Hoe kunt u me nou een onvoldoende geven voor mijn scriptie. Ik heb er nachten aan doorgewerkt.”

Ten tweede noemt Schellens (2013) de drogreden van het hellend vlak, waarbij ervan wordt uitgegaan dat de maatregel die de opponent voorstelt onvermijdelijk negatieve gevolgen met zich mee zal brengen, ondanks dat deze gevolgen nog niet zeker zijn. Van Eemeren en Snoeck Henkemans (2014, p. 121) geven het volgende voorbeeld van een drogreden van het hellend vlak: “Wie seksueel geweld alleen maar interessant vindt wanneer het is gericht tegen zo’n willekeurige, door de gril van de dag en de populariteitscoëfficiënt bepaalde categorie als vrouwen en meisjes zal op het laatst, doorgeredeneerd, elke vorm van geweld acceptabel gaan vinden mits het maar gericht is tegen een speciaal voor dat doel uitverkoren vijand.”

Vervolgens wordt de drogreden *ad absurdum* uitgelegd (Schellens, 2013). Hierbij wordt getracht de bewering van de opponent te ontcrachten door te tonen dat deze maatregel zal leiden tot een belachelijke, absurde of onpraktische situatie. Bijvoorbeeld: “De aarde kan niet plat zijn, anders zouden mensen eraf vallen.”

Ook noemt Schellens (2013) de drogreden van de valse analogie, waarbij twee zaken die niet gelijk zijn wel als gelijk worden beschouwd. De verschillen tussen deze twee worden achterwege gelaten. Als een van deze vier drogredenen of nog andere drogredenen worden aangedragen in de onlinereacties zullen deze vallen onder de categorie ‘Overige Drogredenen’.

Ten slotte is er nog de categorie ‘Opvallende Zaken’ toegevoegd, waarin verschillende merkwaardigheden of andere opmerkelijke gevallen die plaatsvinden binnen de discussie, kunnen worden genoteerd.

Meetniveau

De meetniveaus van het geslacht van de spreker, de verschillende drogredenen, de valentie van de reacties en de opvallende zaken zijn nominaal: er is geen sprake van een rangorde. Het meetniveau van de valentie van de reactie is in dit geval ook nominaal, omdat puur gekeken wordt naar de frequentie van het eens, neutraal of oneens zijn (met de opiniemaker). De codering van de onlinereacties op de twee opiniestukken is onafhankelijk van elkaar gedaan door een eerste en tweede codeur. De codering wordt aan de hand van het codeerschema uitgevoerd, met behulp van de handleiding voor het codeerschema. Op deze manier wordt getracht de betrouwbaarheid rondom het coderen te waarborgen. Om de intercodeursbetrouwbaarheid en de mate van overeenstemming tussen de codeurs te meten, wordt de interbeoordelaarscoëfficiënt Cohen’s Kappa gebruikt, aangezien er sprake is van een nominaal meetniveau.

De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van de variabele ‘Valentie reactie’ was goed $\kappa = .90, p < .001$.

De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van de variabele ‘Ad Hominem Direct’ was redelijk $\kappa = .64, p < .001$.

De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van de variabele ‘Ad Hominem Indirect’ was goed $\kappa = .90, p < .001$.

De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van de variabele ‘Ad Hominem Tu Quoque’ was adequaat $\kappa = .79, p < .001$.

De variabele ‘Stroman’ is een constante, deze is niet gecodeerd door de tweede codeur, en slechts eenmaal gecodeerd door de eerste codeur.

Statistische toetsing

Om te achterhalen of er samenhang is tussen het geslacht (de variabele ‘gender’), en de overige variabelen: de verschillende drogredenen en de valentie van de reactie, zal er een Chi-kwadraattoets uitgevoerd worden. Door middel van het uitvoeren van deze statistische toets wordt getracht de onderzoeksvraag voor wat betreft het anders bejegenen van mannen en vrouwen in discussies, te beantwoorden. Daarnaast wordt gepoogd de verschillende deelvragen te beantwoorden voor wat betreft de valentie van de reacties, de interactionele drogredenen in de reacties op de vrouwelijke opiniemaker en de interactionele drogredenen in de reacties op de mannelijke opiniemaker.

Resultaten

Om te weten te komen of er samenhang bestaat tussen het geslacht van de opiniemaker, en de gebruikte drogredenen of de valentie van de reactie, is er een Chi-kwadraattoets uitgevoerd. Deze statistische toets is technisch niet correct geweest vanwege het feit dat een aantal cellen niet voldoende gevuld waren. Dit waren twee cellen bij de Chi-kwadraattoets tussen Gender en Valentie Reactie, Gender en Ad Hominem Tu Quoque, Gender en Stroman, en Gender en Overige Drogreden. Deze toepassing is gedaan in overleg met de docent en omwille van de vergelijkbaarheid met soortgelijke onderzoeken.

Uit de χ^2 -toets tussen Gender en Valentie Reactie bleek een statistisch significant verband te bestaan ($\chi^2 (2) = 31.49, p < .001$). Van het totale aantal positieve reacties, werd er relatief vaker positief op de mannelijke opiniemaker gereageerd (95%), dan op de vrouwelijk opiniemaker (5%). Een voorbeeld van een dergelijke positieve reactie op de mannelijke opiniemaker is: “Respect voor deze man, hij vecht voor de dieren.” Logischerwijs was een negatieve reactie dan vaker gericht op de vrouwelijke opiniemaker (69,4%), dan op de mannelijke (30,6%). Een voorbeeld van zo een negatieve reactie is: “Hoezo Brussel geef verdomme die beesten te eten stelletje hypocrieten.” De neutrale reacties waren altijd op de mannelijke opiniemaker gericht. Een voorbeeld van een dergelijke neutrale reactie is: “Die Dion toch.” Alle percentages zijn schematisch weergegeven in tabel 1.

Uit de χ^2 -toets tussen Gender en Ad Hominem Direct bleek een significant verschil te bestaan ($\chi^2 (1) = 4.91, p = .027$). Er werd relatief gezien vaker een *ad hominem direct* toegepast in een reactie op de vrouwelijke opiniemaker (65,6%), dan op de mannelijke opiniemaker (34,4%). De vrouwelijke opiniemaker wordt dus vaker persoonlijk aangevallen dan de mannelijke. Hierbij moet in acht worden genomen dat vaak de partij van de vrouwelijke opiniemaker werd aangevallen in de onlinereacties en niet mevrouw Schreijer-

Pierik zelf. Een voorbeeld van zo'n reactie is: "Hoezo Brussel, we leven in Nederland en niet in Brussel. Leer weer op je eigen benen staan CDA met je andere zogenaamde regering mislukte vrienden partijtjes."

Uit de χ^2 -toets tussen Gender en Ad Hominem Indirect bleek een significant verschil te bestaan ($\chi^2(1) = 8.42, p = .004$). In de reacties op de vrouwelijke opiniemaker werd relatief vaker een *ad hominem*-indirect gebruikt (90,9%), dan in een reactie op de mannelijke opiniemaker (9,1%). Dit betekent dat er in de reacties op de vrouw vaker werd gepoogd haar motieven verdacht te maken dan in de reacties op het standpunt van de mannelijke opiniemaker. Een voorbeeld hiervan is: "Dat is gewoon verkiezingsretoriek om de naam Brussel te laten vallen om kiezers te winnen".

De χ^2 -toets tussen Gender en Ad Hominem Tu Quoque liet geen significant verschil zien ($\chi^2(1) = 1.11, p = .291$). Desondanks werd deze drogreden wel twee keer zoveel toegepast in de reacties op de vrouwelijke als op de mannelijke opiniemaker. Hierbij moet ook weer rekening worden gehouden met het feit dat de partij van de vrouwelijke opiniemaker werd aangevallen in de onlinereacties en niet de vrouwelijke opiniemaker zelf. Een voorbeeld hierbij is: "Het CDA heeft hier ook aan mee geholpen aan deze dieren ellende. Ze hebben die kuddes veel te groot laten worden".

Ook de χ^2 -toets tussen Gender en Overige Drogredenen liet geen significant verschil zien ($\chi^2(1) = 1.011, p = .315$). Eenmaal werd de *ad baculum* gebruikt: "Graus, dat muisje heeft een staartje". Hiermee wordt gewaarschuwd voor de gevolgen van Graus' daden.

De Stroman is in totaal maar een keer gecodeerd, waardoor er niet aan de assumptie voldaan wordt. Er mogen namelijk geen verwachte waardes van nul in de tabel zitten. De reactie die de drogreden de stroman bevatte was: "'U mag mij niet weigeren, want ik krijg geld van de staat' dus dat terrein is dan een soort gratis dierentuin voor mensen in de bijstand?"

In totaal wordt er vaak gebruikt gemaakt van interactionele drogredenen in de onlinereacties op de mannelijke en vrouwelijke opiniemaker. In de 88 onlinereacties werd er 53 keer gebruik gemaakt van een drogreden.

Tabel 1. Aantal drogredenen en de valentie voor wat betreft de reacties op de onlinediscussies, in vergelijking met het geslacht.

	<i>Man</i>	<i>Vrouw</i>	<i>Totaal</i>
<i>Valentie reactie</i>			
Positief	19 [95%]	1 [5%]	20 [100%]
Negatief	19 [30,6%]	43 [69,4%]	62 [100%]
Neutraal	6 [100%]	0 [0%]	6 [100%]
Totaal	44	44	88
<i>Drogredenen</i>			
Ad hominem direct	11 [34,4%]	21 [65,6%]	32 [100%]
Ad hominem indirect	1 [9,1%]	10 [90,9%]	11 [100%]
Ad hominem tu quoque	3 [33,3%]	6 [66,7%]	9 [100%]
Stroman	1 [100%]	0 [0%]	1 [100%]
Totaal	16	37	53
<i>Overige drogredenen</i>			
Ad baculum	1 [100%]	0 [0%]	1 [100%]
Anders	0 [0%]	0 [0%]	0 [0%]
Totaal	1	0	1

Conclusie

In dit onderzoek is gepoogd te achterhalen of vrouwen anders bejegend worden dan mannen in (online)discussies. Aangezien er zover bekend nog weinig onderzoek beschikbaar is over dit onderwerp betreft dit exploratief onderzoek. Om de hoofdvraag: *‘Wat zijn de verschillen in reacties op een uitgesproken standpunt van een man en van een vrouw, vergeleken op het punt van interactionele drogredenen?’*, en de bijbehorende deelvragen te beantwoorden, zijn verschillende onlinereacties die gegeven zijn op het standpunt van een vrouwelijke en mannelijke opiniemaker geanalyseerd. Er is naar gekeken of er een verband bestaat tussen het geslacht en de overige variabelen: de valentie van de reacties (positief, neutraal, negatief) en de gebruikte drogredenen in de reacties. Daarnaast is gekeken naar het aantal drogredenen dat per geslacht in de reacties genoemd wordt.

De eerste deelvraag is: *‘Wat zijn de verschillen in positieve reacties in vergelijking met negatieve reacties op het aangenomen standpunt van de mannelijke en vrouwelijke opiniemaker?’* Uit de resultaten van de statistische toets bleek dat er een verband bestond tussen gender en de valentie van de reactie. Een verschil dat bestaat tussen de reacties op de mannelijke en de vrouwelijke opiniemaker, is dat er vaker positief wordt gereageerd op de mannelijke opiniemaker dan op de vrouwelijke opiniemaker. Daarnaast is er vaker negatief op de vrouwelijke opiniemaker gereageerd dan op de mannelijke.

Opvallend is dat in de reacties op beide opiniemakers frequent gebruik wordt gemaakt van drogredenen, aangezien in meer dan de helft van het aantal reacties drogredenen zijn gebruikt. In totaal zijn er 53 drogredenen gevonden in 88 onlinereacties. Om erachter te komen wat het verschil is in gebruik van drogredenen tussen een mannelijke en een vrouwelijke opiniemaker is de tweede deelvraag opgesteld: *‘Welke interactionele drogredenen worden er gebruikt door deelnemers in de discussie rondom het standpunt van de vrouwelijke opiniemaker?’* In de 44 onlinereacties op de vrouwelijke opiniemaker is 37 maal een drogreden gebruikt. De resultaten lieten zien dat de interactionele drogreden *ad hominem*-direct 21 keer genoemd werd in de reacties op de vrouwelijke opiniemaker. De *ad hominem*-direct werd vaker genoemd in de onlinereacties op de vrouwelijke opiniemaker dan op de mannelijke opiniemaker. De vrouwelijke opiniemaker werd dus vaker persoonlijk aangevallen in de gegeven reacties op haar ingenomen standpunt. De drogreden *ad hominem*-indirect werd door de discussiedeelnemers 10 keer gebruikt in de reacties op de vrouwelijke opiniemaker, wat vaker is dan op de mannelijke opiniemaker.

De derde deelvraag is: *‘Welke interactionele drogredenen worden er gebruikt door deelnemers in de discussie rondom het standpunt van de mannelijke opiniemaker?’* In de 44 onlinereacties op de mannelijke opiniemaker is 16 keer gebruik gemaakt van drogredenen, wat aanzienlijk minder is dan in de reacties op de vrouwelijke opiniemaker. De drogreden *ad hominem*-direct kwam in vergelijking met de andere drogredenen ook het meest voor in de onlinereacties op de mannelijke opiniemaker. Deze drogreden werd daarentegen maar voor de helft zo vaak genoemd in de reacties op de mannelijke opiniemaker als op de vrouwelijke opiniemaker. De drogreden *ad hominem*-indirect kwam slechts eenmaal voor in de reacties op de mannelijke opiniemaker.

Tot slot bleek dat er tussen de andere drogredenen - de *ad hominem tu quoque*, de stroman en de drogredenen uit de categorie ‘overige drogredenen’ - en het geslacht van de opiniemaker geen statistisch significant verband bestaat.

Aan de hand van beantwoording van bovenstaande deelvragen zal de hoofdvraag: *‘Wat zijn de verschillen in reacties op een uitgesproken standpunt van een man en van een vrouw, vergeleken op het punt van interactionele drogredenen?’* nog kort beantwoord worden. Ten eerste is er een verschil in de reacties voor wat betreft valentie: de reacties op de man zijn positiever dan die op de vrouw. De reacties op de vrouw zijn dan ook negatiever dan die op de man. Ten tweede komt de *ad hominem*-direct en de *ad hominem*-indirect vaker voor in de reacties op de vrouwelijke opiniemaker. Ten derde zijn er in totaal minder drogredenen gevonden in de reacties op de man dan op de vrouw. Op de vrouwelijke opiniemaker wordt dus negatiever gereageerd, ook wordt zij vaker persoonlijk aangevallen en wordt vaker gepoogd haar motieven verdacht te maken.

Discussie

Zoals eerder besproken, blijkt dat er regelmatig gebruik wordt gemaakt van drogredenen in de onlinereacties. De *ad hominem*-direct is erg populair in de onlinereacties, en wordt veel gebruikt om de mening van de opponent te verzwakken en zijn geloofwaardigheid te ondermijnen. Dit is in overeenkomst met het onderzoek van Schellens (2013), waarin deze drogreden ook in totaal het meest is gevonden, en meer dan de helft van het totaal aantal drogredenen uitmaakt. In vergelijking met de krantendiscussie en de speeddebatten is de *ad hominem*-direct het meest in internetdiscussies gevonden (Schellens, 2013).

In het onderzoek van Schellens (2013) is de *ad hominem tu quoque* op de tweede plaats het meest gevonden, wat tegenstrijdig is met dit onderzoek. De *ad hominem tu quoque* is nauwelijks gebruikt in de onlinereacties op de opiniemakers. Dit is op de mannelijke en de

vrouwelijke opiniemaker respectievelijk 3 en 6 keer. Het onderzoek van Schellens (2013) laat daarentegen wel zien dat deze drogredenen het meest voorkomt in debatten en minder in onlinediscussies. Hierbij wordt de toelichting gegeven dat dit kan komen doordat deze discussiezet te geavanceerd kan zijn voor internetdiscussies, wat kan verklaren waarom deze nauwelijks is gevonden in de onlinereacties op de opiniemakers. Ook kan dit verschil ontstaan zijn doordat er een verschil is in de media die gebruikt zijn voor het analyseren van de onlinediscussies. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van het sociale medium Facebook. In het onderzoek van Schellens (2013) is gebruik gemaakt van de discussies op zes verschillende fora van dag- en weekbladen en van een tv-programma.

Een ander verschil met het huidige onderzoek en het onderzoek van Schellens (2013), is dat daarin de *ad hominem*-indirect in internetdiscussies het minst voorkwam. In totaal zijn er 80 drogredenen in die internetdiscussies gebruikt en maar vier hiervan zijn de *ad hominem*-indirect (Schellens, 2013). In het huidige onderzoek is de *ad hominem*-indirect in totaal 11 keer gevonden van de in totaal 53 drogredenen. De *ad hominem*-indirect komt in dit onderzoek op de tweede plaats qua aantal keren gebruikt in de onlinereacties. Dit verschil zou verklaard kunnen worden door het feit dat in het onderzoek van Schellens (2013) het corpus bestaat uit losse reacties die verzameld zijn. Hierbij is er geen selectie gemaakt van artikelen van een mannelijke en vrouwelijke opiniemaker.

Een overeenkomst tussen het huidige onderzoek en het onderzoek van Schellens (2013) is dat de stroman weinig gevonden is in de internetdiscussies. In het huidige onderzoek is deze maar een keer gevonden, en in het onderzoek van Schellens (2013) betreft dit ook maar vijf van de in totaal 80 drogredenen. Schellens (2013) geeft hierbij als reden dat het niet verbazend is dat deze het meeste voorkwam in Kamerdebatten en minder in internetdiscussies. In dergelijke debatten gaan sprekers tijdens onderbrekingen direct op elkaars standpunt in, waarbij elkaars standpunt geparafraseerd wordt. Hiervan is maar nauwelijks sprake in internetdiscussies (Schellens, 2013).

Vervolgens komt het huidige onderzoek grotendeels overeen met de bevindingen uit het onderzoek van Lehtonen (2013), waarin gekeken werd naar de onlinereacties op de mening van een vrouwelijke publieke intellectueel, Oksanen. Opvallend is dat veel van de discussiedeelnemers niet het standpunt van Oksanen bespreken, maar haar aanvallen, verdedigen of dat andere onderwerpen besproken worden die wel in verband staan met de waarden en politiek van de partij in kwestie. De vrouwelijke opiniemaker is vaak persoonlijk aangevallen, wat in overeenstemming is met het huidige onderzoek. Daarentegen heeft Lehtonen (2013) in het onderzoek alleen gekeken naar een vrouwelijke opiniemaker en niet

naar het verschil tussen man en vrouw. Ook is in dat onderzoek niet specifiek gekeken naar (interactionele) drogredenen. De bevindingen komen dus grotendeels overeen met het huidige onderzoek, maar in gedachten moet worden gehouden dat in het huidige onderzoek niet de vrouwelijke opiniemaker zelf wordt aangevallen, maar haar politieke partij: het CDA.

Een belangrijke beperking van het huidige onderzoek is de grootte van het corpus. In dit onderzoek zijn alleen de reacties, 88 in totaal, op één mannelijke en één vrouwelijke opiniemaker bekeken, waardoor de gevonden verschillen niet zomaar toegeschreven kunnen worden aan het verschil in geslacht. In het huidige corpus werden er meer negatieve reacties gegeven op het artikel van de vrouwelijke opiniemaker, maar dit kan op een artikel van een andere vrouwelijke opiniemaker weer anders zijn.

Daarnaast beperkt dit onderzoek zich tot het analyseren van de onlinereacties van het sociale medium Facebook. Er wordt niet gekeken naar onlinereacties van overige sociale media platformen zoals bijvoorbeeld Instagram of Twitter.

Naast geslacht kunnen veel andere factoren bijdragen aan de intensiteit van reacties op een opiniemaker. Dat een vrouwelijke opiniemaker vaker persoonlijk wordt aangevallen, kan ook te maken hebben met het onderwerp van het opinieartikel. Het onderwerp kan er een rol in spelen of er meer of minder (emotionele) reacties worden gegeven op een stuk. Ook de bekendheid van de opiniemaker vóór plaatsing van het desbetreffende opinieartikel kan de onlinereacties beïnvloeden. Als de opiniemaker al van tevoren erg bekend is en negatief in het nieuws is, kan dit veel negatieve onlinereacties verklaren en vice versa.

In het huidige onderzoek is gepoogd twee zo goed mogelijk te vergelijken opiniemakers te kiezen, om dergelijke factoren die van invloed kunnen zijn te beperken. Desondanks kan gezegd worden dat meneer Graus, als Kamerlid, iets bekender is dan mevrouw Schreijer-Pierik als Europarlementariër. In de onlinereacties op opiniemaker Graus wordt meerdere keren gerefereerd naar ‘the famous Graus’, wat kan impliceren dat hij bekend is. Dit verschil in bekendheid kan verklaren waarom in de onlinereacties op de vrouwelijke opiniemaker de politieke partij wordt bekritiseerd en niet zijzelf, of dat op haar opinieartikel het merendeel van de reacties negatief was.

Ook is getracht twee personen te kiezen die hun mening geven over hetzelfde onderwerp. De vrouwelijke opiniemaker heeft, net zoals de mannelijke, de mening dat de dieren op de Oostvaardersplassen bijgevoerd moeten worden. Er valt wel op te merken dat de vrouwelijke opiniemaker hierbij aangeeft dat Brussel verantwoordelijk moet zijn om hiervoor aanvullende beheersmaatregelen op te leggen. In de onlinereacties is erg negatief gereageerd op deze toevoeging, wat de gevonden verschillen heeft kunnen beïnvloeden.

Daarnaast zijn de PVV en het CDA twee verschillende partijen, met verschillende opvattingen. De discussiedeelnemers kunnen al van tevoren een mening hebben over de twee partijen, wat de onlinereacties kan beïnvloeden. Kortom: er zijn veel factoren die oorzaak kunnen zijn van bijvoorbeeld een scherpe of ongenueanceerde reactie.

In dit exploratieve onderzoek wordt dan ook, op basis van een bescheiden corpus, getracht een eerste indruk te krijgen op het werkelijke reageren op vrouwelijke opiniemakers in vergelijking met mannelijke. De reden hiervoor is dat vaak gesuggereerd wordt, vooral in de algemene, publieke opinie, dat vrouwen ‘harder’ aangepakt worden dan mannen. Dit blijkt ook uit het artikel van Eva Jinek (2017) waarin politica Sylvana Simons van partij Artikel 1 aangeeft dat vrouwen harder worden aangepakt. Er is voor zover bekend nog weinig wetenschappelijk onderzoek naar dit verschijnsel gedaan. Door middel van dit exploratieve onderzoek wordt gepoogd hier een eerste inzicht in te geven.

Door de elf onderzoeken waarbij twee gelijkwaardige opiniemakers zijn gekozen, naast elkaar te leggen, ontstaat de mogelijkheid om een patroon te ontdekken in de resultaten dat als betrouwbaar kan worden geacht. In de overige onderzoeken zijn weinig significante verschillen gevonden tussen de geslachten, voor wat betreft het voorkomen van drogredenen in de reacties en de valentie van de reacties.

Er werden enkele significante verschillen gevonden tussen geslacht en de verschillende vormen van de *ad hominem*. Eenmaal werd een significant verschil gevonden voor wat betreft geslacht en de *ad hominem*-direct. Deze was vaker op de vrouwelijke opiniemaker gericht. Er werd een keer een significant verschil gevonden voor wat betreft geslacht en de *ad hominem indirect*. Deze was in het desbetreffende onderzoek meestal op de mannelijke opiniemaker gericht. Ook werd eenmaal een significant verschil gevonden tussen geslacht en de drogreden *ad hominem tu quoque*. Deze was in dat onderzoek het meest op de vrouw gericht.

Voor wat betreft geslacht en de valentie van de reactie werd tweemaal een significant verschil gevonden. Een van de onderzoekers heeft gevonden dat er meer positieve reacties zijn gegeven op de mannelijke opiniemaker en meer negatieve op de vrouwelijke, wat in overeenstemming is met dit onderzoek. Een tweede onderzoeker vond daarentegen het tegenovergestelde: meer positieve reacties op de vrouwelijke opiniemaker dan op de mannelijke.

Bovendien werd eenmaal een significant verschil gevonden voor wat betreft de categorie ‘Overige Drogredenen’ en het geslacht. Uit dit onderzoek is gebleken dat de *ad misericordiam* significant vaker werd gebruikt in de reacties op de vrouwelijke opiniemaker dan op de mannelijke.

Deze resultaten laten nog geen eenduidig patroon zien. Het valt dus te betwijfelen of de oorzaak van de negatieve reacties en de reacties met drogredenen die vaker voorkomen bij vrouwelijke opiniemakers, daadwerkelijk ligt aan het verschil in geslacht. Om er meer duidelijkheid in te scheppen of er op vrouwelijke opiniemakers negatiever wordt gereageerd en of zij vaker persoonlijk worden aangevallen, zal meer onderzoek nodig zijn. Daarbij is het wenselijk dat dit onderzoek dan bestaat uit een groter corpus. Het is hierbij ook van belang dat er rekening wordt gehouden met de bekendheid van de opiniemakers, de verschillende onderwerpen van de artikelen en de achtergrond van de opiniemakers.

In vervolgonderzoek zou gekeken kunnen worden naar reacties op andere online sociale mediaplatformen dan alleen Facebook. Facebook wordt gezien als het grootste sociale platform, maar op andere grote mediaplatformen zoals Instagram, Youtube en Twitter bestaat ook de mogelijkheid om te discussiëren door middel van onlinereacties. Op deze platformen vinden dan ook genoeg discussies plaats die interessante inzichten zouden kunnen bieden op het al dan niet harder aanpakken van vrouwen ten opzichte van mannen, en het gebruik van drogredenen in deze onlinereacties.

Literatuur

- Aarts, N. Ruysenaars, B. Steuten, C. Herzele, van A. *Natuur en beleid betwist* - Een analyse van de aard en het verloop van online discussies over implementatie van natuurbeleid in Nederland. *WRR Working papers. Volume 9*.
- Boogaard, F. (2018). *CDA wil dat Brussel ingrijpt in Oostvaardersplassen*. Algemeen Dagblad.
- Eemeren, F.H. van (2010). *Strategic maneuvering in argumentative discourse. Extending the pragma-dialectical theory of argumentation*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.
- Eemeren, F.H., van & Grootendorst, R. (1992). *Argumentation, communication, and fallacies: a pragma-dialectical perspective*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum
- Eemeren, F.H. van & Houtlosser, P. (2000). Rhetorical Analysis Within a Pragma-Dialectical Framework. *Argumentation*, 14, 293-305. Verkregen van <https://link-springer-com.ru.idm.oclc.org/content/pdf/10.1023%2FA%3A1007857114100.pdf>
- Eemeren, F.H. van, & Snoeck Henkemans, A.F. (2006). *Argumentatie. Inleiding in het analyseren, beoordelen en houden van betogen*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff
- Eemeren, F.H. van, Garssen, B. & Meuffels, B. (2009). *Fallacies and judgements of reasonableness: Empirical research concerning the pragma-dialectical discussion rules*. Dordrecht: Springer.
- Eemeren, F.H. van & Snoeck Henkemans, A. F. (2011). *Argumentatie. Inleiding in het analyseren, beoordelen en houden van betogen*. Groningen: Martinus Nijhoff.
- Eemeren, F.H. van, Garssen, B., Meuffels, B. (2012). De vermoede abusive ad hominem-drogreden empirisch onderzocht. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 2, 135-155. doi: 10.5117/TVT2012.2.DE_V423

- Geer, P. van der, & Engelfriet, R. (2003). *De Debatmethode*. 's-Gravenhage, Nederland: Reed Business Information.
- Jinek, E. (2017). Waarom zitten er zo weinig vrouwen in de politiek? Verkregen van <https://evajinek.kro-ncrv.nl/artikelen/kan-khadija-arib-de-pvda-nieuw-leven-inblazen>
- Krabbe, E. C. W. (1997). *Wat is eigenlijk een drogreden?* Verkregen van <https://www.rug.nl/research/portal/files/3257913/krabbe.pdf>
- Lehtonen, S. (2013). "*Listen girl. Hitler is dead.*" – Reception of a female public intellectual on Finnish online discussion forums. *Tilburg Papers in Culture Studies. Volume 46*.
- Petty, R. E., & Cacioppo, J. T. (1986). *Communication and persuasion: Central and peripheral routes to attitude change*. New York: Springer. doi: 10.1007/978-1-4612-4964-1
- Powned. (2018, 1 maart). Graus in actie tegen Oostvaardersplassen (repost) [Video file]. Verkregen van <https://www.facebook.com/OmroepPowNed/videos/2221216721222662/>.
- Schellens, P.J. (2013), *De toon van het debat*. Afscheidsrede 11 januari 2013. Nijmegen: RU Nijmegen
- Verhoeven, G. & Schellens, P.J. (2008). Argumentatieanalyse. In: P. J. Schellens & M. Steehouder (red.), *Tekstanalyse. Methoden en toepassingen* (pp. 119 - 161). Assen: Van Gorcum (OA).
- Walther, J. B. & D'Addario, K. P. (2001). "The impacts of emoticons on message interpretation in computer-mediated communication". *Social Science Computer Review*. 19 (3): 323–345. doi:10.1177/089443930101900307.

Bijlage 1 – Codeerschema

Naam	Label	Waarde
Gender	Gender opiniemaker	1.00, man 2.00, vrouw
Valentie reactie	Valentie van reactie op standpunt	1.00, positief 2.00, negatief 3.00, neutraal
<i>Ad hominem direct</i>	Wordt er een ad hominem direct gebruikt?	1.00, ja 2.00, nee
<i>Ad hominem indirect</i>	Wordt er een ad hominem tu indirect gebruikt?	1.00, ja 2.00, nee
<i>Ad hominem tu quoque</i>	Wordt er een ad hominem tu quoque gebruikt?	1.00, ja 2.00, nee
<i>Stroman</i>	Wordt er een stroman gebruikt?	1.00, ja 2.00, nee
Overige drogredenen	Worden er overige drogredenen gebruikt?	
Opvallende zaken	Zijn er opvallende zaken binnen deze discussie?	

Bijlage 2 – Handleiding codeerschema

Interactionele drogredenen Schellens (2013)

Ad hominem direct

Er wordt op de man gespeeld. Bijvoorbeeld: “Niet gehinderd door enige kennis van zaken toog onze Dion naar de Oostvaardersplassen om zichzelf weer eens ouderwets voor schut te zetten”.

Ad hominem indirect

De motieven van de tegenpartij worden verdacht gemaakt. Bijvoorbeeld: “Jammer dat mensen erin trappen dat juist een politieke partij met zijn aanhangers nu komt als een soort Pilatus ‘ik was mijn handen in onschuld’”.

Ad hominem tu quoque

De discussiedeelnemer probeert tegenstrijdigheid aan het licht brengen in de woorden of daden tegenpartij. Dit wordt gedaan door te zeggen dat de tegenstander het desbetreffende zelf ook heeft gedaan of gezegd. Bijvoorbeeld: ‘Belachelijk, de oplossing ligt al jaren op tafel maar men wil er niet in investeren! WNF is meteen bereid! ‘

Stroman

Een strategie waarbij er wordt getracht het standpunt van de opponent te verdraaien om deze eenvoudiger onderuit te halen. Er is dan sprake van vertekening van het standpunt.

Bijvoorbeeld: “Het doorspelen van informatie was de enige reden van het verlies”.

Ook kan er een ander standpunt verzonnen worden. Bijvoorbeeld: “Hij vindt dus dat een training nooit besloten mag zijn”.

Voorbeelden overige drogredenen

Ad misericordiam

Door het inzetten van deze drogreden wordt getracht medelijden op te wekken bij de tegenstander. Bijvoorbeeld: “Hoe kunt u me nou een onvoldoende geven voor mijn scriptie. Ik heb er nachten aan doorgewerkt”.

Hellend vlak

De drogreden van het hellend vlak houdt in dat de conclusie getrokken wordt dat de maatregel van de opponent onvermijdelijk zal leiden tot een extreem ongewenste situatie, terwijl de uitkomst van deze maatregel nog onzeker is en dus geen negatieve effecten met zich mee hoeft te brengen. Bijvoorbeeld: “Als we wiet gaan legaliseren zullen mensen sneller ook andere drugs gaan uitproberen”.

Ad absurdum

Indien deze drogreden wordt toegepast, wordt gepoogd om de stelling die de opponent naar voren brengt te ontcrachten door te tonen dat deze onvermijdelijk leidt tot een belachelijke, absurde of onpraktische situatie. Bijvoorbeeld: “De aarde kan niet plat zijn, anders zouden mensen eraf vallen”.

Valse analogie

Wanneer er sprake is van een valse analogie, dan beschouwt de discussiedeelnemer twee ongelijke zaken gelijk, waarbij de verschillen hiertussen achterwege worden gelaten. Bijvoorbeeld: “Veel extremisten zijn Moslim, dus de Islam is een geloof wat extremisme stimuleert”.

Ad baculum

Deze drogreden wordt ingezet indien de spreker de opponent ervan wil weerhouden zijn standpunt naar voren te brengen of waarbij getracht wordt het standpunt van de opponent in twijfel te trekken. Er kan erg direct bedreigd worden, bijvoorbeeld: “Als je dat door de gemeenteraad probeert te krijgen, dan stuur ik mijn jongens op je af.” Ook kan dit minder direct door het benadrukken van de eventuele nadelige consequenties voor de opponent, indien de spreker zijn gelijk niet krijgt. Tot slot kan er duidelijk gemaakt worden dat de spreker niet wil dat er druk uitgeoefend wordt op hem/haar.

Bijlage 3 – De onlinereacties op mannelijke opiniemaker Dion Graus

1. **[Jeremy S Jeremy](#)** Gaat Dion Graus zich ook hard maken voor een beleid van dieren buiten de Oostvaardersplassen om? Het is nog steeds in veel gemeentes verboden om beschutting te maken voor dieren die op het land staan (paarden, schapen, koeien etc etc).
2. **[Rob Woldje](#)** Waar is Marianne Thieme?????? PvdD, o nee wacht, die is met andere zaken bezig wat niks met een dier te maken heeft . Dion, klasse kerel, zover ik weet,de ware dierenvriend in de politiek
3. **[Marjolein Epona Steltenpohl](#)** Dion graus het voeren van SBB laat te wensen over!! Het grote gebied maanlandschap wordt geprobeerd te voeren door vrijwilligers en dan komen ze van SBB als wilde honden erop af, daar zijn ze goed in, maar wij hebben geen voer gezien geen hooi niks.! Bij Almere gebied leed zoveel leed. En het afsnijden van oren en staart van herten ook zo iets onverklaarbaars.. SBB roept maar doet geen moer! En laten we het maar niet hebben over het drinkwater.
4. **[Jacco van Norel](#)** Ik zie hier allemaal reacties op staatsbosbeheer. Dit is slechts de uitvoerder van het concept. Ze handelen in opdracht van de provincie. (waar dus de politiek het voor het zeggen heeft) Onder andere Dion Graus gaat nu actie voeren omdat er zielepjes te winnen zijn. Hij zegt het notabene zelf. Staatsbosbeheer wordt door de staat betaald. Voert dus uit in opdracht van de staat.
5. **[Leonie Lien](#)** Niet gehinderd door enige kennis van zaken toog onze Dion naar de Oostvaardersplassen om zichzelf weer eens ouderwets voor schut te zetten. Lekker kneuterig HvNL-esque itempje, poo-net.
6. **[Beppie van der Veen](#)** Hij doet in ieder geval wat kun je van de rest van de overheid niet zeggen
7. **[Judith judith](#)** Hij spreekt zich in ieder geval uit tegen dierenleed en staat daar mooi wel. Of hij er nu verstand van heeft of niet, hij heeft zijn hart op de goede plaatst, dat kun je lang niet van iedereen zeggen, integendeel.
8. **[Albert Hennekij](#)** Wat loop jij nou achterlijk achter de feiten aan mongool je moet jezelf schamen idioot hou jezelf bezig met moslims pesten sukkel
9. **[Paul Hermans](#)** Super Dion. Het is daar geen natuurpark. Het is de hel op aarde voor de dieren die daar leven. Ze verrotten verdomme al deels levend. Er zijn geen natuurlijke vijanden. Is zielig als de dieren opgegeten worden. Dit krijg je als linkse yuppen wildernisje mogen spelen.
10. **[Kevin Klasen](#)** Respect voor deze man hij vecht voor de dieren

11. [ML Spaans](#) heel goed PVV, waar zijn de heren van Denk?
12. [Leonie Boertien](#) Hoe Graus wordt behandeld is gewoon niet te geloven....Om boos van te worden!!
13. [Bonno Geerse](#) Ben het eens met deze kwestie en met Graus zijn mening maar wat is het heerlijk om te zien dat een PVVer zelf eens buitengesloten wordt haha
14. [Jeffrey Knol](#) "u mag mij niet weigeren, want ik krijg geld van de staat" dus is dat terrein dan een soort gratis dierentuin voor mensen in de bijstand?
15. [Sjaan van Steenbergen](#) Ik hoop dat de PVV doorzet waar zijn ze PVVD die zitten lekker vanavond aan een stukje vlees, doe waar voor je in de 2de kamer zit , als alleen uit de ruif vreten ,
16. [Henk Plas](#) dion graus is een held van de dieren en van mij !!!
17. [Yvonne Valk-de Haas](#) DION GRAUS. Trots op jou TOP
18. [Carmen van Stijn](#) Hulde aan Dion Graus!
19. [Annie Hagen](#) Toppie Graus echt een hart voor dieren
20. [Amin Veelal](#) "Je mag mij niet weigeren want ik krijg geld van de staat" waar slaat dat op?
21. [Miranda John MJ](#) Dion je bent een kanjer
22. [Kenny Nijkamp](#) Haha die gast....ik word betaald door de staat. #koekkoek
23. [Mitchel Monckton](#) Topper!!!
24. [Nel Zandbergen-Peters](#) Wat leuk dat u er bent, want je maakt je zoooo sterk meneer Dion Graus.
25. [Leroy Houben](#) De ware held van de PVV!
26. [Jos Dik](#) Dion is een toppertje
27. [Patrick Kooiman](#) Jow dude. Get a life. Oproerkraaier.
28. [Rob Willigenburg](#) Dion Graus.. zucht
29. [Isidro Ren](#) Die Dion Graus moet z'n bek dicht houden.

30. [Maarten Wilschut](#) Gekkie Dion Graus haha
31. [Badr Jongen](#) Graus is een lelijke wous
32. [Catherina Maria](#) vind het zo zielig voor die diertjes, maar gelukkig krijgen ze (eindelijk) wat te eten! En goed van die man dat hij voor de diertjes opkomt!
33. [Jonathan Vrijman](#) The famous graus (1)
34. [Jaap van der Heijden](#) The famous grous dit is toch een te harde baas
35. [Holger Meinders](#) Wat een sukkeltje....
36. [Jan Kuypers Pelle Kuypers](#) beetje big time te lopen doen die boy
37. [Oppe Brouwer](#) famous grous haha
38. [Tijs Emmelkamp](#) Hypocriet hier met zijn alle een beetje ophef over maken en vervolgens na het demonstreren je kiloknallertje op de loopband van de supermarkt neer leggen. Laat de zwakke sterven en de beste gene overleven, zo is natuur. Je krijgt opgegeven moment te veel diertjes in het gebied en afschieten gaan weer honderden mensen huilen.
39. [Ronald Henning](#) Ipv bij te voeren..wat dacht je van de regering uit te hongeren?
40. [Willem Rossen](#) Ik vind ook dat ze dieren waar nodig bij moeten voeren maar gooien de mensen dan ook geen plastic meer weg in de zomer
41. [Sven Meier](#) die Dion toch
42. [Timo Hoffer](#) famous graus
43. [Sietse Papenborg](#) De famous graus
44. [Isabel Morena](#) Graus, dat muisje heeft een staartje

Bijlage 4 – De onlinereacties op vrouwelijke opiniemaker Annie Schreijer-Pierik

1. **Rodney Fortuna** Dus er is een probleem in Nederland en Brussel moet gaan vertellen wat te doen? stap lekker uit dat nodeloze geldverslindende machine en bepaal je eigen weg, Communicatie in het land is al slecht, dus laat staan met Brussel erbij
2. **Carin Van Schaick Snijders** Waar Brussel wel niet voor nodig is. Zou werkelijk niemand in Nederland in kunnen grijpen. En waar blijft de Partij voor de Dieren. Is de dierenpolitie al eens langs gereden. Een gewone boer of burger zou een fikse - niet te betalen- boeten krijgen.
Hier zou Brussel overbodig moeten zijn en een verstandig, empathisch, diervriendelijk bewindspersoon in Nederland moeten ingrijpen. Grootste misdaad ooit in Nederland : Dierenleed in Oostvaardersplassen.
Hoe laag worden de boetes van dierenmishandeling voor de gewone burger. Als dit mag, is heel veel toegestaan met dieren in Nederland.
3. **Ellen Vd Velde** Verantwoording afschuiven noemen ze dit.... Grootste flop wat er is geweest en onnodig lijden voor veel dieren en dan mogen ze het in Brussel opknappen?? Huh.... Idee, laat die salarisverhoging van topman ING vallen die op bijna 3 miljoen komt en pomp het geld in die dieren klaar.....
4. **Aart Vierhuis** Hoe zo Brussel we leven in Nederland en niet in Brussel. Leer weer op je eigen benen staan CDA met je andere zogenaamde regering mislukte vrienden partijtjes
5. **Eibert Draisma** CDA kan er beter voor zorgen dat natuurgebieden met elkaar verbonden worden, zoals ooit ook is afgesproken, totdat o.a. het CDA opeens naar boeren en jagers ging luisteren.....hebben ze Brussel helemaal niet voor nodig, plannen zijn er al lang, hoeven alleen maar uitgevoerd te worden
6. **Irene van Noort** Kunnen we dat in Nederland niet zelf beslissen.....nou, jammer genoeg, schijnbaar niet. Dat hebben we gezien. Toch triest dat je je nu dus door "Brussel" moet laten dwingen.
7. **Henny De Jong-van Dijk** Hoe ook alles mag verlopen, als dit dierenleed maar voor eens en voor altijd is afgelopen. Jammer dat mensen erin trappen dat juist een politieke partij met zijn aanhangers nu komt als een soort Pilatus 'ik was mijn handen in onschuld'.
8. **Corhanna Hobbelen** Nou krijg je 12,000 euro salaris per maand, draagt heel Nederland de kosten daarvan. Vervolgens doen ze weinig voor dat bedrag, en mag Jan met de pet het niet oplossen want wij zijn ontwetend....en nu zegt Brussel het en hup....schandalig lang leven het volk dat voor Rutte koos.
9. **Paula Bos** Echt de weg en de grens kwijt van en bij CDA. Brussel ziet ze al aankomen. Ik hoop dat ze dan ook goed veroordeeld en gepakt gaan worden voor de onnodige

dieren mishandelingen kwellingen en al het leed wat ze bij die dieren en iedereen veroorzaakt hebben.

10. [Ineke Roel Oosterhof](#) Kom op CDA laat Brussel hier aub buiten. Dit is een binnenlandse aangelegenheid. Laten we het hier zelf oplossen. De bemoeienissen van de EU hebben al genoeg kapot gemaakt dacht ik zo. Houd op met die verkiezingsrethoriek en maak je meer sterk voor Nederland en minder voor Brussel.
11. [Rob Floor](#) Kan onze regering dat zelf niet aan Dat bewijst maar weer eens dat daar een stel zakkenvullende landverraders zit die niet bij machte zijn een land te besturen en bezig is stemmen te ronselen.
12. [Arnold van Wingerde](#) Brussel wat heeft die er in godsnaam mee te maken , gewoon een gevalletje links doordrammen jaren geleden met hun namaak natuur en nu lopen ze om het hardst te janken dat dit onbeestelijk is.
13. [Wim Loek](#) Het CDA denkt dit op deze manier mooi over de verkiezingen heen te tillen, om wat stemmen te trekken. Het is van de gekke dat staatsbosbeheer iets begint wat uit de hand loopt en dan met de handen in het haar zit en geen uitweg meer weet. Hebben onze politici Brussel nodig, het lijkt wel een kleuterklas !!!
14. [Ton van der Kolk](#) Hoezo Brussel ? Kunnen die lui van het CDA niets meer zelf. Nou weet ik door wie, dat Brussel zich steeds met ons bemoeit. Het is net het vervelende jongen van de klas, meester ze doen het weer.
15. [Nelly van den Hoek](#) Wat nou 'Brussel moet ingrijpen'????
Het zijn onze Oostvaardersplassen en onze dieren!
16. [Sonja Staat](#) Brussel??? Dit kan de nederlandse overheid toch zelf oplossen . Vind zeker dat er snel iets moet gebeuren!! Alleen al dat ze roept brussel in schakelen belachelijk.
17. [Harrie Boerenkamp](#) Belachelijk.....de oplossing ligt al jaren op tafel...maar men wil er niet in investeren!....WNF is meteen bereid!!!!.. en weg met die hekken
18. [Rosa Veltheer](#) Als deze sukkels hiervoor al de hulp van Brussel moeten inroepen dan zeg ik deze sukkels zijn niet capabel om een land te regeren.
19. [Kelvin Koekenbier](#) Dat is gewoon verkiezingsretoriek om de naam Brussel te laten vallen om kiezers te winnen. Klinkt heel belangrijk als je dit voor legt in Brussel en ondertussen proberen ze al die mensen die daar actie hebben gevoerd daarmee over de streep te trekken om op de CDA te stemmen van oh wat zijn we begaan met die dieren. Nu het beter weer word en nadat de gemeenteraad verkiezingen zijn geweest hoor je er straks niks meer over.
20. [Nathan Hageman](#) Dus eigenlijk zeggen ze we kunnen het zelf niet oplossen dan moet Brussel het maar doen? Hoezo geen baas meer in eigen land belachelijk zeg!

21. [Coby Jagt-Nicolai](#) Brussel? Alsjeblieft zeg, dit kunnen we toch zelf wel oplossen.
22. [Fred Visser](#) Het CDA heeft hier ook aan mee geholpen aan dezen dieren ellende , Ze hebben die kudde veel te groot laten worden ,
23. [Raoul Hendriks](#) Hoezo Brussel moet ingrijpen? De eigen onmacht uitbesteden ipv zelf verantwoordelijkheid nemen
24. [Klaas Mud](#) Als het CDA denkt daar Brussel voor nodig te hebben, kan je het CDA beter opheffen
25. [Will Tieman](#) Wat heeft Brussel met Nederland te maken
Stelletje slapjanussen hier in Nederland.
De bevolking moeten maatregelen toe passe.
Baas in eigen land
26. [Thei Franken](#) Brussel?????, dit is een Nederlandse aangelegenheid of zie ik dat verkeerd. Respect voor die mensen die deze dieren geholpen hebben met eten en stro. CDA kontekruipertjes.
27. [Bas van der Wiel](#) Hypocrieten bij het CDA weer! Het departement viel onder hun verantwoordelijkheid toen dit zo werd geregeld.
28. [Ineke Hakemulder](#) Europa? Los het gewoon zelf op. Grote mislukking ten koste van heel veel dieren .
29. [Corine Voogd](#) Goh, nou dat wisten we nog niet hoor! . Je schaamt je toch dood voor zoveel domheid over de ruggen van onschuldige dieren.
30. [Johan Van Der Aa](#) CDA „jullie hadden dat hek kunnen slopen ..te laf om wat te doen „net als de andere partijen
31. [Hagar de Vries](#) Normaal laat het CDA, de blanke mens en dier liggen.
Nu het verkiezingstijd is gebruiken ze deze weerloze dieren ook nog voor hun verrotte campagnestrijd, Walgelijk !!
32. [Jeannie Ter Heide Brugmans](#) Och ja !!!!! Verkiezingenstemmetjes nodig. vies spelletje spelen over de magere ruggen van de grazers....hypocriet clubje dat CDA
33. [Pascalie Van Zadelhoff](#) Hebben ze Brussel nodig om de eigen gemaakte problemen op te lossen. Neem verantwoording en los jullie eigen problemen op. Kun je dat niet ben je je werk niet waardig.
34. [Ronald Ringma](#) Ja ja mensen het is weer tijd om zieltjes te winnen!!! Man man man

35. [Kleine Betsy](#) Ik denk dat het cda met hel Brussel wil gaan bidden over deze dieren mishandeling.
36. [Louis Ansems](#) Het CDA weer stelletje klaplopers wie hier op gestemd heeft is niet goed bij zijn plaat
37. [Woopy Janssen](#) CDA ook niet helemaal tof. Wat heeft Brussel er mee te maken?
38. [Jan Kampen](#) Stom gelul eerst de Dieren maar verzorgen dacht ik zou beter wezen
39. [Frieda Groeneveld](#) Hoezo Brussel geef verdomme die beesten te eten stelletje hypocrieten
40. [Maarten Pannekoek](#) WTF stelletje lijmsnuivers wat is dit voor onzin.?
41. [Gert Jan Bok](#) Zieltjes winnen voor de verkiezingen
42. [Regina Sofia Buist](#) Wederom te laat. Net zoals met bepaalde vreemdelingenproblematiek! TE LAAT !!!!!!!!
43. [André Master](#) Het bewijs dat we met incompetente politici te maken hebben!
44. [Bibi Hansson](#) Terecht!!!